

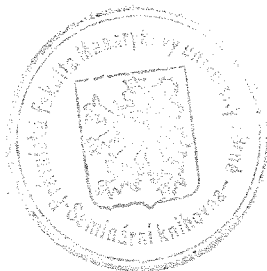
13-B-6

O PRAŽSKÝCH UNIVERSITÁCH

PODLE PRAMENŮ A PÍSEMNOSTÍ SESTAVIL

profesor dr. Jan Krčmář

MINISTR ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY

PRAHA, V PROSINCI 1934

I. Když již po dlouhou dobu v Praze bylo existovalo studium particulare (bylo zřízeno mezi 1215—1248 a velmi vzkvétalo), odhodlal se r. 1294 král Václav II., z domácího panovnického rodu přemyslovského, zříditi v Praze studium generale, t. j. školu, která měla podávati všeobecné vědění, platné pro všecken svět křesťanský, skutečnou universitu o všech oborech. Podobnou myšlenkou zabýval se i otec jeho Přemysl II. (1253 až 1278) a za něho byla u partikulárního učení slavná škola notářská. Ale tenkrát šlechta česká, z obav před přílišným zesílením stavu kněžského a živlů cizích, docílila, že se král úmyslu svého vzdal.

II. Dne 7. dubna 1348 založil Karel IV. v Praze studium generale universitu. Již před tím 26. ledna 1347 byl dán k tomu souhlas papeže Klimenta VI. Zakládací listina má tento text:

Karolus Dei gracia Romanorum . . rex semper augustus et Boemie . . rex ad perpetuam rei memoriam. Inter desiderabilia cordis nostri et que cogitationi regali iugiter occurrunt, animi precipua reddimur anxietate solliciti, specialiter convertentes aciem mentis nostre, qualiter regnum nostrum Boemie, quod pre ceteris hereditariis aut eufortune acquisitionis honoribus et possessionibus prerogativa mentis affectione complectimur, cuius exaltacionem omni, qua possumus, diligencia procurantes, ipsius honori intendimus totis conatibus et saluti, sicut rerum victualium ad dispensacionem divini nominis natura profluente tripudiat, sic ad nostre provisionis edictum prudentum virorum copia nostris artificialiter temporibus decoretur, ut fideles nostri regnicole, qui scienciarum fructus indesinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti paratam in regno sibi mensam propinacionis inveniant et quos ingeniorum nativa subtilitas ad consilia reddit conspicuos, litterarum sciencia faciat eruditos, nec solum compellantur aut supervacuum reputent ad investigandas gyrum terre sciencias circuire, naciones expetere peregrinas aut, ut ipsorum aviditatibus satisfiat, in alienis regionibus mendicare, sed gloriosum estiment extraneos alios ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi participium evocare. Sane ut tam salubris et laudabilis animi pareat concepcio fructus dignos, regni ipsius fastigia tripudialibus novitatis volentes primiciis augmentari, in nostra Pragensi metropolitana et amenissima civitate, quam

terrene fertilitatis fecunditas et plenitudine rerum amenitas localis reddunt utiliter tanto negotio congruentem, instituendum, ordinandum et de novo creandum consulta utique deliberacione previa duximus studium generale, in quo siquidem studio doctores, magistri et scolares erunt in qualibet facultate, quibus bona magna promittimus et eis, quos dignos viderimus, regalia donaria conferemus, omnes et singulos doctores, magistros et scolares in protectione et qualibet facultate ac, undecumque venerint, veniendo, morando et redeundo sub nostre maiestatis speciali protectione et salva gardia retinentes, firmam singulis fiduciam oblaturi, quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scolares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti, omnibus et singulis illuc accedere volentibus liberaliter impartimur et faciemus ab omnibus et singulis inviolabiter observari. In quorum omnium testimonium et ad certitudinem pleniorum presentes fieri iussimus et bulla aurea typario nostre maiestatis impressa precepimus communiri. Datum Prage anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo, indicione prima, VII° idus Aprilis, regnorum nostrorum anno secundo.

„Karel, z Boží milosti král Římský, vždy rozmnožitel říše, a Český král na věčnou paměť . . . Obzvláště touží srdce naše a zvláštní starostlivost stále doléhá na královskou naši mysl a k tomu zejména náš duch obrací svůj zřetel, jak by naše království České, které nad ostatní důstojenství a državy, ať dědičné ať šťastně získané, ve větší náklonnosti myslí své chováme, o jehož povýšení s všemožnou pilností pečujeme a k jehož cti a blahu vším usilováním svým směřujeme, jak by toto království, jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti potravy tělesné, tak aby po příkazu naší prozíravosti za našich časů uměle ozdobeno bylo velkým počtem moudrých mužů, aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez přestání lačnější po plodech věd, nemusili se v cizině doprošovati almužny, ale aby nalézali v království stůl k pohostění připravený, a aby ti, jež nadání vyznamenává vrozenou chápavostí, stali se znalostí věd vzdělanými, a netoliko nebyli již nuceni i za zbytečné považovati mohli, k vyhledávání věd kraj světa obcházeti, k cizím národům putovati, nebo, aby jejich dychtění vyhověno bylo, v neznámých se doprošovati krajích, nýbrž aby sobě za slávu pokládali, že jiné z ciziny zváti mohou k libosti vůně a účasti na takovém vděku. Protož, aby tak užitečné a chvalitebné početí myslí zrodilo důstojné plody a aby povznešenost toho království zvýšena byla radostnými prvotinami nové věci, v našem

metropolitním a nejpůvabnějším městě Pražském, kteréž jak bohatstvím úrody zemské tak půvabem místa nad míru užitečně k tak velikému jest uzpůsobeno úkolu, rozhodli jsme se po zralé úvaze vyzdvihnouti, zaříditi a nově zříditi obecné učení. Na učení tom budou doktoři, mistři a žáci všech fakult. Jim statky znamenité slíbujeme a těm z nich, které toho hodnými shledáme, udělíme královské dary. Doktory, mistry a žáky na kterékoliv fakultě, všechny a každého zvláště, ať přijdou odkudkoli, jak na cestě sem, tak pokudž zde meškati budou, i když by se odsud navracovali, chceme pod zvláštní ochranou a záštitou naší velebnosti zachovati a všem pevnou záruku dáme, že privilegia, výsady a svobody, kterých z moci královské užívají a účastni jsou doktoři a žáci na učení v Paříži a v Bologni, všem a každému, kdo by sem chtěl přijíti, štědrě udělíme a se postaráme, aby svobody ty ode všech a každého byly neporušeně zachovávány. A toho všeho na svědomí a plnější jistotu dali jsme tento list vyhotoviti a zlatou bulou se znakem naší velebnosti kázali jsme jej zpečetiti. Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v indikci prvé, 7. dne měsíce dubna, království našich roku druhého.“

Souhlas papeže Klimenta zní takto:

Clemens episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. In suprema dignitatis apostolice specula quamquam insufficientibus meritis divine dispensacionis munere constituti, ad universas fidelium regiones eorumque profectus et commoda tamquam universalis dominici gregis pastor commisse nobis speculationis aciem, quantum nobis ex alto permittitur, extendentes, fidelibus ipsis ad querenda litterarum studia, per que divini nominis sueque katholice fidei cultus protenditur, iusticia colitur, tam publica quam privata res geritur utiliter omnisque prosperitas humane condicionis augetur, gratiosos libenter favores impendimus et oportune commoditatis auxilia impartimur. Nuper siquidem pro parte carissimi in Christo filii nostri Karoli, regis Romanorum illustris, nobis exposito, quod in hereditario regno suo Boemie multisque aliis eidem regno finitimis regionibus atque terris generale studium, quod in illis partibus summe foret expediens, non habetur, quodque metropolitana Pragensis civitas, in ipsius regni medio locoque saluberrimo sita et a diversarum parcium gentibus frequentata ac in victualibus aliisque vite necessariis copiosa, ad huiusmodi generale regendum, cum particulare dudum in ea fuerit studium, accommoda multum existeret: nos, considerantes eximiam devocionis et fidei puritatem, quam tam ipse Karolus et predeces-

sores sui, Boemie reges, quam eiusdem regni incole ad sanctam Romanam ecclesiam gessisse ac ipsi Karolus rex et incole gerere dinoscuntur, ferventi desiderio ducimur, ut regnum ipsum, quod divina bonitas multitudine populi rerumque copia predotavit, fiat litterarum fertilitate fecundum, ac in eo, quemadmodum auri et argenti fore dinoscitur, sic scienciarum prevalencium sit minera, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque ibi fons irriguus, de cuius plenitudine hauriant universi, litteralibus cupientes imbui documentis. Hiis igitur omnibus et presertim amenitatibus civitatis prefate diligenti examinatione pensatis, ad huiusmodi universale non solum premissorum eiusdem regni et regionum circumadiacencium incolarum, sed etiam aliorum, qui de diversis mundi partibus ad eandem confluent civitatem, commodum et profectum paternis affectibus anhelantes, dicti regis supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate statuimus, ut in dicta civitate Pragensi perpetuis futuris temporibus generale studium vigeat in qualibet licita facultate, et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus ac immunitatibus, concessis doctoribus, legentibus et studentibus, commorantibus in studio generali, gaudeant et utantur, quodque illi, qui processu temporis sciencie margaritam fuerint in illa facultate, in qua studuerint, assecuti sibi que docendi licenciam, ut alios erudire valeant, ac magisterii honorem seu titulum pecierint impartiri, per magistrum seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, archiepiscopo Pragensi, qui est pro tempore, presententur, idem quoque archiepiscopus, doctoribus et magistris in eadem facultate inibi actu regentibus convocatis, illos in hiis, que in promovendis ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel alium iuxta modum et consuetudinem, que super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter eis que, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licenciam tribuat ac honorem seu titulum conferat magistralem. Illi vero, qui in eodem studio dicte civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licenciam et honorem seu titulum magisterii obtinuerint, ut est dictum, extunc absque examine ac approbacione alia regendi et docendi tam in

civitate predicta quam alibi ubicumque, quibuscumque tam dicte civitatis quam quorumlibet aliorum locorum seu generalium studiorum, in quibus voluerint regere vel docere, statutis et consuetudinibus contrariis, apostolica vel alia quacumque firmitate vallatis, nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se noverit incursum. Datum Avinione septimo kalendas Februarii pontificatus nostri anno quinto.

„Kliment biskup, sluha sluhů Božích, na věčnou paměť. Darem božského řízení byvše přes nedostatečné své zásluhy postaveni na nejvyšší hlídku apoštolského důstojenství, a jakožto obecný pastýř stáda Páně rozestírajíce pohled svěřené nám dohlídky, pokud jest nám s výšky dovoleno, na veškeré kraje věřících a jejich prospěch a pohodlí, věřícím těmto ochotně prokazujeme milostivou přízeň a poskytujeme podporu příhodného pohodlí k vyhledávání studia věd, jimiž se šíří uctívání jména Božího a jeho obecné víry, ctí spravedlnost, užitečně se vedou jak veřejné, tak soukromé věci a rozmnožuje se všeliký zdar lidského stavu. Ježto nedávno se strany nejdražšího v Kristu syna našeho Karla, jasného krále římského, bylo nám vyloženo, že v dědičném jeho království českém a mnoha jiných krajích a zemích s královstvím tím sousedících není obecného učení, které by bylo v oněch končinách nejvyš prospěšné, a že metropolitní město pražské, položené ve středu tohoto království a na místě velmi zdravém, navštěvované od národů rozličných končin a bohaté poživatelnými a jinými životními potřebami, jest velice příhodné pro vedení takového obecného učení, když menší učení v něm již dávno bylo: My hledíce na znamenitou ryzost oddanosti a víry, kteroužto, jak známo, jak sám Karel a jeho předchůdcové králové čeští, tak obyvatelé téhož království k svatě římské církvi chovali a kterou titíž král Karel a obyvatelé i nyní chovají, jsme vedeni vřelou touhou, aby to království, které dobrota Boží obohatila množstvím lidu a hojností věcí, stalo se plodným úrodností věd a jako v něm jsou doly zlata a stříbra, aby se tam dobývalo věd nad zlato a stříbro cennějších, aby to království vydávalo muže pozoruhodné zralostí úsudku, ověčené ozdobou ctností a vzdělané naukami různých fakult, a aby tam byl živý pramen, z jehož plnosti by čerpali všichni, kdo se touží napojiti naučeními věd. To tedy všechno a zvláště půvabnost jmenovaného města bedlivým zkoumáním uváživše, dychtíce s otcovskou láskou, aby se dostalo takového

obecného pohodlí a prospěchu nejen řečeným obyvatelům téhož království a krajin okolních, nýbrž i jiným, kteří se z různých končin světa do toho města pohnou, a jsouce nakloněni prosbám řečeného krále na radu svých bratří z pravomoci apoštolské ustanovujeme, aby v řečeném městě Praze po všechen budoucí čas kvetlo obecné učení se všemi dovolenými fakultami a aby učitelé a studující tam byli účastni a užívali všech privilegií, svobod a výsad, kterých se dostává doktorům, učitelům a studujícím, meškajícím na obecném učení, a že ti, kdo na fakultě, na které budou studovati, časem získají perlu vědění a požádají o udělení práva vyučovati, aby jiné mohli vzdělávati, a o hodnost neb titul mistrovský, mají od mistrů nebo mistra té fakulty, na které by se zkouška měla konati, arcibiskupu pražskému, který toho času jest, býti představeni. Týž také arcibiskup svolaje doktory a mistry na těžce fakultě vskutku přednášející, dbej toho, aby je sám nebo skrze jiného bedlivě vyzkoušel v těch věcech, které se žádají k povýšení na hodnost doktorskou nebo mistrovskou podle způsobu a zvyklostí, které se o takových zkouškách zachovávají na obecných učeních, a budou-li k tomu shledáni dostatečnými a schopnými, dej takové dovolení a uděl jim hodnost neb titul mistrovský. Oni však, kteří na témže učení řečeného města budou vyzkoušeni a potvrzeni a získají, jak řečeno, právo vyučovati a hodnost neb titul mistrovský, mějtež pak beze zkoušky a jiného potvrzení plnou a svobodnou možnost přednáseti a vyučovati jak ve jmenovaném městě, tak kdekoli jinde, čemuž ani v tomto městě ani v kterýchkoli jiných místech nebo na obecných učeních, kde by chtěli přednáseti nebo vyučovati, nemají překážeti jakákoli statuta a zvyklosti tomu odporující, opřené o apoštolské nebo jakékoli jiné potvrzení. Nikomu tedy vůbec z lidí nebudiž dovoleno tento list našeho ustanovení porušiti nebo mu s nerozmyšlenou troufalostí odporovati. Pakli by však kdo se o to opovážlivě pokusil, nechť ví, že jej stihne nemilost všemohoucího Boha a svatých Petra a Pavla apoštolů Jeho. Dáno v Avignoně 26. ledna v pátém roce našeho pontifikátu.“

14. ledna 1349 Karel IV. jako král římský potvrdil vysokému učení pražskému veškeré svobody, které kterýmkoli učení jiným byly od jeho předchůdců, císařů a králů římských, uděleny:

„... *Etsi regie dignitatis circumspecta benignitas ex commissi sibi cura regiminis universorum saluti ex quodam debito teneatur intendere et suorum fidelium, quos sacrosanctum Romanum ambit imperium, utilitates et comoda procurare, singularius tamen patrimonialis regni nostri Boemie interna dileccio mentem nostram videtur allicere, ut illud veluti viridarium oculorum et nostre maiestatis privatas delicias specialibus graciaram tytulis graciosius attolamus. Sane, cum dudum ex provida de-*

liberacione sedis apostolice pro decore et magnifico statu regni predicti in civitate Pragensi, que ipsius regni metropolis fore dinoscitur, instauratum sit studium generale et omnibus graciis, honoribus, emunitatibus, libertatibus et consuetudinibus aprobatis, quibus alia quevis generalia studia decorata noscuntur, fuerit graciosius communitum, sicut hoc eciam littere supradicte sedis desuper edite clarius attestantur, nos igitur animo deliberato et maturo consilio precedente pro supradicti regni nostri statu et sublimacione felici supradictum studium, doctores, magistros, studentes et familiares ipsorum et totam universitatem eiusdem studii universis et singulis graciis, honoribus, emunitatibus, libertatibus, exempcionibus et consuetudinibus, quibus alia studia generalia per divos Romanos imperatores seu reges, predecessores nostros, pridem insignita sunt, exnunc in antea perpetuis futuris temporibus de certa nostra sciencia communimus auctoritate regia nobis veluti Romanorum regi et sacro Romano imperio competenti...“

„... Ačkoli obezřelá dobrotivost královského důstojenství podle péče vlády mu svěřené z jakési povinnosti má hleděti k blahu všech a podporovati užitek a pohodlí svých věrných, které v sobě chová svatá říše Římská, přece obzvláštní měrou, zdá se, mysl naši vábí vnitřní láska k zděděnému našemu království českému, abychom je jakožto zahradu zraků svých a našeho veličenstva osobní potěšení nejmilostivěji povznášeli zvláštními poctami milostí. Zajisté, když již předtím z obezřelého uvážení apoštolského stolce k ozdobě a nádheře jmenovaného království ve městě Praze, které, jak známo, jest metropole toho království, bylo zřízeno obecné učení a nejmilostivěji utvrzeno všemi milostmi, poctami, výsadami, svobodami a schválenými obyčejí, jimiž kterákoliv jiná obecná učení jsou vyznamenána, jak to také list řečeného papežského stolce o tom vydaný zcela jasně dosvědčuje, my tedy s dobrým rozmyslem a po zralé úradě pro postavení řečeného našeho království a k šťastnému jeho povznesení potvrzujeme od nynějška nadále pro všechny časy budoucí s dobrým vědomím z pravomoci královské nám jako římskému králi a svaté Římské říši příslušející řečené učení, doktory, mistry, studenty a jejich čeleď a veškeren celek téhož učení, udělující mu všechny vůbec milosti, pocty, výsady, svobody, osvobození a obyčejí, jimiž jiná obecná učení od zvěčnělých římských císařů nebo králů, předchůdců našich, dříve byla vyznamenána...“

III. Mezi historiky a právníky se rozvinul spor, zdali universita pražská byla Karlem IV. založena z moci jeho jako císaře římského (římsko-

německého), či z jeho moci jako krále českého (vládce české koruny). Spor ten, hledíc k dalšímu historickému vývoji, nebyl by příliš významný, kdyby se k thesi, že pražskou universitu založil Karel IV. z moci císařské, nebyla připojila dedukce, že proto byla universita německou a že tudíž nynější německá universita pražská jest vlastním pokračováním university, založené Karlem IV. roku 1348.

Z otištěných dokumentů plyne, že byla universita založena králem českým. Podle tehdejšího práva státního zřizování universit náleželo ostatně do pravomoci zeměpána (nikoli císaře), kdežto svolení ke zřízení universit dával papež, a udělení privilegií, jež měla platiti pro celé křesťanstvo, příslušelo císaři. Tak také universitu vídeňskou (r. 1365) založil rakouský vévoda Rudolf, universitu krakovskou (r. 1363) polský král Kazimír, universitu v Pětikostelí (r. 1367) uherský král Ludvík, universitu heidelbergskou (r. 1386) falckrabí Ruprecht, universitu v Kolíně nad Rýnem (r. 1388) městská rada kolínská, universitu v Erfurtě (r. 1392) městská rada erfurtská.

Dodati jest: Kancléřem pražské university byl ustanoven nikoliv hodnostář říšský, nýbrž arcibiskup pražský, jenž nebyl knížetem říšským, nýbrž knížetem českým, jakož také do universitní pečeti byl vložen obraz českého světce a patrona země české, knížete Václava svatého († 929).

Náklad na universitu mělo nésti království české. Roku 1352 byla na prospěch university uložena arcibiskupem pražským duchovenstvu pražské diecése zvláštní daň ve prospěch university.

Založení university se stalo se souhlasem české šlechty, jež kdysi za Václava II. byla zmařila úmysl králův založiti universitu. Roku 1366 při založení koleje Karlovy (srv. o této koleji níže pod č. IV.) zmiňuje se Karel v zakládací listině o tom, že universita byla zřízena na přání šlechty a obyvatelů českého království:

„... in nobili civitate nostra Pragensi, ubi sedis apostolice gracia et ex consensu regio Boemie ad principum, baronum, procerum et regnicolarum ipsius instanciam viget studium generale ...“

„... ve vznešeném našem městě Praze, kde z milosti apoštolského stolce a se souhlasem českého krále na naléhání knížat, pánů, šlechty a obyvatelů téhož království kvete obecné učení ...“

Není dále pravda, že universita pražská byla zřízena v Německu a že proto byla universitou německou (teritoriálně) a to nejstarší.

Doba Karlova počítá Čechy k svaté říši Římské (sanctum imperium Romanum). Ale svatá říše Římská a Německo (regnum Alemaniae) není totéž. Do oné svaté Římské říše „de jure“ náležel celý svět, nejen křesťanský. Tato světová říše byla svou podstatou daleko vzdálena myšlenky jazykové a národní unifikace světa, spočívajíc na „diversum in diversis imperiis“ sv. Augustina. „De facto“ ve 14. století se počítá k Říši vedle Německa (regnum Alemaniae) a koruny České (Corona regni Bohemiae) ještě největší část Itálie, část nynější Francie, Nizozemí, Švýcarský. Říši a Německo nelze tedy zaměňovati.

Bylo by nesmyslné tvrditi, že pražská universita jest nejstarším vysokým učením v Říši, neboť ještě před ní vzniklo patnáct vysokých učením v Itálii. Dříve než Karel IV. založil v Praze universitu, vzniklo již také 15 universit mimo Itálii: ve Francii, v Anglii, Španělsku, Portugalsku. Těmito třiceti universitami promlouvá kulturní převaha evropského jihu a západu.

K Německu však Česká koruna nikdy nenáležela a universita založená v Praze nebyla tedy založena v Německu. Universita Karlova jest nejstarší universitou v střední Evropě, ale není universitou Německa. Skutečnost jest prostě ta, že v Čechách byla universita v době, kdy německé země takového učení ještě neměly.

IV. Arci byla-li universita pražská založena především pro Čechy (ve smyslu politickém), bylo v povaze středověkých universit, že měly univernální poslání. Pražská universita byla jediná ve střední Evropě, a sám zakladatel chtěl, aby Čechové „gloriosum estiment extraneos alios ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi participium evocare“. A Karel IV. učinil jak v zakládací listině, tak pozdějšími akty různá opatření, která příchod cizích mistrů i učitelů umožnila.

Organisace* university byla podobná, jako organisace středověkých universit vůbec, ale byla tu dopřána značná volnost tím, že bylo v zakládací listině pověděno, že se má universita spravovati svobodami, právy a zvyklostmi studií pařížského a boloňského. Ježto organisace obou se

* Zmínka o organisaci je nutná, aby byl srozumitelný další vývoj.

značně lišila, trvalo dosti dlouho, než se organizace pražské university ustálila.

Všichni účastníci generálního studia (magistři i studenti) tvoří universitu, obec, pod zvláštní jurisdikcí s voleným rektorem v čele a s volenou radou po jeho boku.

Studium generale se dělilo na čtyři fakulty, jež mají v čele voleného děkana a skládají se z magistrů. Roku 1372 odtrhli se právníci od ostatních tří fakult a založili vlastní universitu právnickou pod vlastní jurisdikcí a vlastním rektorem. Odtud pak jsou v Praze university dvě, obě podřízené kancléři, třífakultní připodobněná universitě pařížské, právnická připodobněná universitě boloňské.

Platy profesorů byly hrazeny od českého fisku, mimo to, čeho se dostávalo profesorům od žáků. Novou úpravu znamenalo pak zřízení kolejí, srv. níže.

Vlastní universitní budovy ke konání přednášek a k provedení jiných aktů nebylo. Každý mistr nebo bakalář musil se o místnosti starati sám. Přednášky se konaly na př. v kostelích, ve školách. Většina magistrů měla bursy, t. j. pokoje pro studenty, kteří u nich byli i ke stravě. Tam také profesori přednášeli svým i cizím bursantům. Slavnostní akty se konaly v metropolitním chrámu, v arcibiskupově residenci a t. p.

Větší pohodlí poskytly záhy koleje, ačkoli jejich vlastní účel byl jiný. Koleje byly sdružení magistrů, kteří bydlili v společných domech, brali zaopatření z přivtělených statků a měli za to povinnost čísti v té či oné fakultě.

Nejstarší a největší je kolej Karlova, založená r. 1366. Byla určena pro 12 mistrů svobodných umění, z nichž dva musili míti grady theologické. Karel IV. ji hojně dotoval darem domu žida Lazara jako sídla a četnými statky. S kolejí Karlovou byla spojena kapitula u Všech svatých a to tak, že uprázdněné místo kanovnické připadalo nejstaršímu mistru koleje Karlovy.

Kolejí takových bylo založeno hojně, za Karla IV. i za Václava IV. Karlově koleji dal Václav IV. r. 1383 nové obydlí skvělejší. Postoupil jí směnou za dvůr Lazarův dům Johlina Rotleva, někdy královského minc-

mistra, na příležitém místě a uprostřed města. Tento dům je dům, který dodnes nese staré jméno, je to Karolinum, o němž několikrát ještě bude řeč.

V Karlově koleji všechno bylo způsobeno k tomu, aby netoliko kolegiati v ní měli svá obydlí, nýbrž i příležitost k pohodlnějšímu vykonávání všech slavnějších věcí university a fakulty theologické i artistické.

Na studium generale takto zřízené a vybavené přicházeli cizinci z nejrozmanitějších i vzdálených krajů, a přicházeli především Němci. S tím souvisí, že již v statutech z r. 1360 se vyskytuje rozdělení university na národy podle vzoru pařížského. Byly to národy český, bavorský, polský a saský. Členství v nich měli jak magistři tak studenti.

K národu českému náleželo království české, markrabství moravské, pak Uhry se Sedmihradskem a ostatními vedlejšími zeměmi. K bavorskému národu Bavory, Franky, Švábsko, Rakousy, Korutany, Krajina, Tyroly, vůbec celé jižní Německo se Švýcarskem, některé části severního Německa a Nizozemí. K polskému národu náleželo Polsko, Litva, Prusy, Slezsko, Lužice, Míšeň, Durynsko a Horní Sasko. K saskému národu ostatní Německo, pak Dánsko a Švédsko s Finskem a Lotyšskem. Počtem cizí národy značně převyšovaly národ český.

Němci ovládli cizí národy — i v polském národě měli většinu Němci, a to Němci ze zemí polských i ze Slezska — a tak vlastně proti jednomu národu českému, rozhodnou převahou českému národnostně, stáli tři národové rozhodnou převahou německí.

Národové zprvu nezasahovali do universitní správy. Byla to krajan-ská společenstva, která se měla starati spíše o materiální a právní potřeby svých členů. Avšak časem je viděti, že se národové v universitní správě uplatňují. Tím se pak stalo, že se řízení university octlo skoro celé v ruku cizinců, z jejichž středu většinou byli voleni rektoři, děkani a jiní funkcionáři. Také na kolegiaturách a jiných výhodách, které dávalo generální studium, brali účast především Němci a razili si pobytem v universitě cestu k dosažení bohatých obročí a vysokých hodností duchovních.

V. Mezitím poměr národnostní v universitě se měnil k prospěchu národnosti české. Především sama existence university zvyšovala počet do-

mácích graduovaných. Ale rostl nejen počet, nýbrž rostly i význam, sebevědomí a důraznost vystupování. To vysvětlují jak duchovní proudy mimouniversitní, připojující se ke jménům Jana Milíče, Matouše z Janova a Tomáše ze Štítného, myslitelů náboženských a filosofických a předchůdců Jana Husa, tak i samo prostředí pražské, v němž živel český, tvořící velkou převahu obyvatelstva, počíná se velmi rozmáhati blahobytem hmotným. Počet Němců s druhé strany klesal. Němci odcházeli z Prahy na své university v Německu mezitím založené. Toto ubývání Němců je patrné zvláště od r. 1400, kdy král český byl zbaven trůnu říšského a cizí Němci poznávali, že nejsou v Praze pod záštitou Říše.

Tyto strukturální změny byly pak důvodem sporů mezi universitním národem českým a národy ostatními. Tak již r. 1384 došlo mezi národy na spor o kolegiatury. Rozhodnutím kancléře arcibiskupa a pak dohodou mezi národy zesílila podstatně držba českého národa v kolejích a tím pak se stávalo, že jeho členové častěji se dostávají k hodnostem akademickým.

Když pak se důrazně počaly ozývat hlasy po reformě církve in capite et membris a po odstranění schismatu, Němci své většiny užívali proti reformním snahám českých mistrů a zvláště pak stranili v otázkách politických protivníkům českého krále. Zejména tento poslední zjev byl pak důvodem, že roku 1409 vydal král Václav IV. dekret kutnohorský. Dekret ten má toto znění:

Wenceslaus Dei gracia Romanorum rex semper augustus et Boemie rex. Honorabiles devoti dilecti: Quamquam omnium hominum commodis intendere generaliter teneamur, non tamen eisdem in tantum debemus favere sollicitate, ut eorum forsan, qui pro locorum et temporum vel aliquarum aliarum rerum opportunitatibus constricti nobis quadam sorte iunguntur, dispendiis subiaceant et iacture. Nam etsi omnem hominem omnis teneatur homo diligere: restat tamen, ut hec ipsa dilectio ex ordinata solummodo proveniat caritate; propter quod extraneum propinquo in amore prefigere ordinate caritatis est preposteracio, cum verus amor semper incipiat a se ipso, et per consequens in posteros per proximitatis lineam derivetur. Cum itaque natio Theutonica, iure incolatus regni Boemie prorsus expers, in singulis universitatis studii Pragensis agilibus, ut rela-

cio veridica ad nos deduxit, tres voces sibi vendicaverit ad usum, natioque Boemica, eiusdem regni iusta heres, tantummodo unica gaudeat et fruatur: nos vero iniquum et valde indecens arbitrantes, ut de profectu incolarum, quibus recta competit successio, exteri et advene habundanter affluent et illi defectuum incommodis senciant se oppressos: mandamus vobis presentium virtute firmiter et districte, omnino habere volentes, quatenus mox visis presentibus, contradiccione et renitencia quibuslibet procul motis, nationem Boemicam in singulis consiliis, iudiciis, examinibus, electionibus et quibuscumque aliis actibus et dispositionibus universitatis predictae ad instar ordinationis, qua gaudet natio Gallica in universitate studii Parisiensis ac cetera in Lombardia et Italia pociuntur nationes, ad tres voces admittere modis omnibus debeatis, sinentes eam vocum huiusmodi privilegio ex nunc in antea in perpetuum pacifice uti et gaudere; aliter non facturi, prout indignacionem nostram gravissimam volueritis arcius evitare. Datum in Montibus Chutnis die XVIII mensis Januarii, regnorum nostrorum anno Boemie quadragesimo sexto, Romanorum vero tricesimo tercio.

Honorabilibus rectori et toti universitati studii Pragensis, devotis nostris dilectis.

„Václav, z Boží milosti Římský král, vždy rozmnožitel říše a Český král. Důstojní nábožní milí! Ačkoliv jsme povinni přihlížeti ku prospěchu všech lidí vůbec, přece nesmíme jim býti příznivi tak velice, že by snad prospěch těch, kteří výhodami míst, časů a některých jiných okolností jsouce vázání, s námi nějakým způsobem jsou spojeni, podléhal ztrátám a škodě. Ač zajisté každý člověk jest povinen každého člověka milovati: přece jest potřebí, aby toto milování vycházelo toliko z lásky zřízené; pročť cizinci dáti v lásce přednost před domácím jest řádné lásky zvrácení, ježto pravá láska vždycky počíná u sebe sama, a následovně na potomstvo podle příbuzenství se převádí. Poněvadž tedy národ Německý, naprosto žádného práva obyvatelského v království Českém nemající, v rozličných obecného učení Pražského záležitostech, jak nás toho věrohodná zpráva došla, osobil sobě k užívání tři hlasy, a národ Český, téhož království pravý dědic, toliko jediný hlas má a jeho užívá — my pak za nepravé a velmi neslušné považujeme, aby cizinci a přistěhovalci v hojnosti požívali vyzískaného statku obyvatel domácích, kteří po právu naň nárok mají, tito pak cítili se býti tíženi nevýhodou nedostatku jeho: přikazujeme vám tímto naším listem mocně a přísně, chtějce naprosto tak míti, abyste spatříce jej, ihned bez všelikého odmítnutí a vzdoru národ Český ve všech radách, soudech, zkouškách, volbách a

jakýchkoliv jiných jednáních a řízeních university svrchu řečené na způsob zřízení, které má národ Francouzský na obecném učení Pařížském, a jehož ostatní národové v Lombardii a v Itálii užívají, ke třem hlasům na každý způsob připustili, nechajíce jej od nynějška na příště na vždy výsady těchto hlasů užívati a jí se těšiti. Jinak činiti nechtějte, ač chcete-li se vystříhati našeho nejtěžšího hněvu. Dáno na Horách Kutných dne 18. měsíce ledna, království našich Českého roku čtyřicátého šestého, Římského pak třicátého třetího. Důstojným rektoru a celé obci učení Pražského, nábožným našim milým.“

Odpovědí Němců, ač Čechové jim nabízeli rovnoprávnost a střídání v úřadech, bylo, že odešli z university a z Prahy a založili téhož roku 1409 universitu lipskou.

Pražská universita, jež odchodem cizinců z instituce mezinárodní se stala institucí provinciální,* po odchodu Němců postavila se zcela do služeb českého národa.

VI. Hned na počátku nepokojů husitských odešli profesori, kteří stáli v rozporu k husitství, a když universita právnická byla zanikla již r. 1416, a když postupně zanikly fakulta theologická a lékařská, byla pražská universita omezena na jedinou fakultu filosofickou neboli artistskou, jež měla sídlo v Karolinu. Události činnost její i porušovaly, ale udržela se přes celé války.

Po smíru Čechů s církví a Zikmundem Lucemburským byla panovníkem r. 1437 potvrzena privilegia universitě, a to netoliko z moci krále českého, nýbrž i z moci císaře, a r. 1447 papež Mikuláš V. potvrdil zakládací listinu Klimenta VI. Zdá se, že universita počítala, že zase bude míti širší poslání. Skutečně, když došlo k secesi na universitě ve Vídni, a to mistrů i žáků, přišli r. 1443 do Prahy cizinci z Vídně, ale také z různých končin říše a také někteří Poláci.

Tehdy přednášelo v Praze 17 profesorů a byly i přednášky z medicíny. Avšak k rozmnožení fakult nedošlo.

* Roku 1389, jenž je vrcholem frekvence samostatné university právnické, bylo na universitě té nově zapsáno 210 posluchačů (53 příslušníků národa českého, 37 bavorského, 60 polského a 60 saského). Roku 1414, v samý předvečer husitské revoluce, bylo na universitě té nově zapsáno 16 posluchačů (11 Čechů, 3 Bavoři, 1 Polák, 1 Sas).

A nic se nezměnilo ani v 16. století, kdy universita s českým husitstvím podlehla vlivům luterství. Vznikly z toho nové spory mezi Čechy a dynastií habsburskou, jež usilujíc o povznesení moci zeměpanské a porušujíc právo českých stavů, chtěla Čechy přivést do lůna katolické církve. V těchto sporech universita pražská byla spojena s věcí českých stavů a zúčastnila se i jejich zápasu. Tehdy také vlivem humanismu počala se zvatí Akademií Karlovou, zvláště protože měla na mysli stále někdejší slávu vysokého učení.

VII. V téže době však z důvodů právě vylíčených došlo v Praze k založení druhé vysoké školy. Roku 1555 byli uvedeni do Prahy Jesuité, byla zřízena jejich kolej u sv. Klimenta a zakládací listinou z r. 1562 koleji propůjčil Ferdinand I. (1526—1564) právo udíleti grady akademické v theologii a filosofii. Nazývána byla akademií Ferdinandskou. Roku 1616 král Matyáš (1612—1619) akademii Ferdinandskou povýšil na universitu. Koleji jesuitské se později dostalo péčí řádu rozsáhlé budovy, která byla dobudována až v 18. století a jež v dalším a dosud se nazývá Klementinum.

Počátek 17. století přinesl důležité změny. Při zesílení významu protestantských stavů se objevuje snaha po obnově Karolinské akademie v plném rozsahu a roku 1609 byly obnoveny tři fakulty (mimo theologickou) a r. 1611 byli jmenováni i profesori theologie. Roku 1612 byla Němcům poskytnuta účast ve správě universitní volbou jednoho člena do rady universitní.

VIII. Katastrofa bělohorská (bitva na Bílé hoře, jež měla pro českou korunu zhoubné následky politické) zmařila všechny tyto snahy. R. 1622 z rozkazu císaře nařízením místodržícího knížete Karla z Lichtensteina Akademie Karlova byla přirčena Jesuitům, jimž po čtyřech dnech byla odevzdána. Profesori a studenti, kteří nechtěli změnit víru, byli vypuzeni. Roku 1624 zřídili Jesuité právnickou a lékařskou fakultu a umístili je v Karolinu. Tento akt byl však skřížen pražským arcibiskupem kardinálem hrabětem Harrachem, jenž tvrdil, že toto sloučení, jak se stalo, zkrátilo jeho práva kancléře university, po staletí již nevykonávaná.

Za Ferdinanda II., vítěze bělohorského (1619—1637), nedošlo na změnu. Když však nastoupil na trůn Ferdinand III. (1637—1657), nařídil

reskriptem z 21. června 1638 v dohodě s papežskou stolicí, aby Jesuité Karlovu Akademii, její statky a privilegia vydali k rukám královým. Ježto však theologie a filosofie měly býti vyučovány od Jesuitů, obdržela Karlova universita jen fakulty právnickou a lékařskou, jimž se říká světské fakulty a jež mají již povahu škol státních (panovník stvrzuje profesory).

IX. R. 1654 vyšel pak dvorský dekret, jehož podstatný obsah je ten:

Ferdinandská universita se slučuje s Karlovou pode jménem university Karlovy-Ferdinandovy a to tak, že za fakulty theologickou a filosofickou, které scházejí universitě Karlově, mají býti náhradou fakulty university Ferdinandovy (jesuitské). Nabytá práva mají zůstat i po spojení zachována, statky Karolina mají zůstat světským fakultám. Také všechny slavnostní akty mají se díti v Karolinu. Rektora volí všechny fakulty na rok a to střídavě. Kancléřem celé vysoké školy je arcibiskup pražský. Profesory obou světských fakult jmenuje panovník, profesory obou zbývajících panovník potvrzuje. Centrem fakulty právnické a lékařské je Karolinum, centrem fakulty theologické a filosofické Klementinum.

X. Jako v jiných oborech, i stran university znamená vláda Marie Terezie (1740—1780) a jejího syna Josefa II. (1780—1790) změny pozůstávající hlavně v zesílení státní ingerence na věci universitní. Státní správa zasahuje svými orgány a rozhodnutími do rozsahu a metody vyučování (počátek byl učiněn již dv. d. ze 16., 17., 18. října 1747) a přejímajíc na svůj vrub náklad na vydržování university, disponuje jejími statky, takže, ač provoz university dosáhl vývoje dotud nevídaného, všechny právní formy komunity, kterou universita dosud byla, se staly pouhým stínem. Po zrušení jesuitského řádu (r. 1773) byl z jejich majetku zřízen studijní fond, jehož výtěžek se věnuje na platy profesorů a na jiné náklady universitní. Jméno universitní a jméno kolejí, jež již od r. 1654 bylo spravováno pod dozorem státní správy, bylo odevzdáno do správy státních statků. Dekret z 28. srpna 1783 zní takto:

„Se. Majestät haben zu entschliessen allergnädigst geruhet, dass alle Realitätsbesitzungen der dortigen Universität von dem Generale übernommen und bis zu deren ehemöglichster Veräußerung verwaltet werden müssen; wo sodann das daraus erlöste Capital ad fundum publicum

anzulegen wäre, damit selbes als die Grundlage der Universitätsunterhaltung sammt dem übrigen dazu gewidmeten fundo studiorum dienen könne. Ihme Gubernio wird demnach aufgetragen, alle Realitätsbesitzungen besagter Universität zu übernehmen, dem böhmischen Domänen-Administratori Erben zur bestmöglichen Verwaltung zu übergeben und nächstens anher anzuzeigen, ob und was für Realitäten übernommen wurden.“

Dokonce se jednalo o to, aby universita byla soustředěna v Klementinu a aby Karolinum bylo ve smyslu citovaného dekretu prodáno. Z toho pak sešlo a v knihách pozemkových bylo Karolinum zapsáno pro universitu a dva domy v blízkosti Karolina zakoupené z výnosu jiného jmění byly zapsány pro fakultu právnickou a lékařskou. Četný majetek universitní a majetek kolejí byl prodán a z něho byla zřízena stipendia pro nemajetné studenty. Od zřízení všeobecné nemocnice v Praze provoz velké části fakulty lékařské (kliniky) se přenáší do této nemocnice (a také nemocnic jiných, jež však nikdy nebyly majetkem university).

Pro všechny přednášky na místo obvyklé dosud latiny se zavádí němčina, vyjímajíc pastorální theologii a porodnictví, jež se přednášejí česky i německy (29. VII. 1784). Němčina nebyla zavedena proto, aby se vyhovělo nějakému nároku německému (takový nárok nebyl ani vysloven), nýbrž že bylo na čase, aby mrtvý jazyk ustoupil jazyku živému. A tímto jiným jazykem nemohla býti tehdy než němčina, ježto Josef II., právě tak jako jeho matka Marie Terezie, aby utužili habsburské soustátí, snažili se mu dáti jednotnou řeč, t. j. němčinu. Tradice zachovala, že leckteří z profesorů neovládající s dostatek jazyk německý přednášeli směsí latiny, němčiny a češtiny. Působením některých vynikajících profesorů povoláných z Německa (Karla Seibta, Augusta Meissnera) a obligátní němčinou na nižších školách šíří se v těch dobách valně znalost němčiny a sílí německý charakter university. Ale staly se také koncese češtině tím, že se r. 1791 za Leopolda II. (1790—1792) zřizuje stolice řeči a literatury české, jež již nikdy nezanikla. Stolice českého státního práva zřízená r. 1792 od r. 1824 nebyla obsazována.

XI. Revolučního roku 1848 (15. III.) studentská petice žádá provedení úplné rovnoprávnosti obou zemských jazyků na universitě; k petici

se připojili akademický senát a gubernium (zemská vláda) a krátce po tom dostává se jí zásadního schválení vlády, když ministerským výnosem (dne 28. března) povoluje se právo přednášeti po předchozím ohlášení u akademického senátu všem doktorům na příslušných fakultách a nařizuje se, aby se přednášky směly konati v českém, německém nebo kterémkoli jazyce. Tenkrát také dochází na zřizování profesur s českým vyučovacím jazykem. Jich počet vydatně roste a ačkoliv politika německých profesorů, tvořících majoritu, brzdila potřebný vzrůst, přece roku 1882, jenž, jak je pověděno níže, je důležitým mezníkem, jsou zde 23 profesori Češi z 68. Všechny vyhlášky universitní i fakultní byly dvojjazyčné, jen jednacím řeč akademického senátu a profesorských sborů byla německá. Mezi posluchači vždy převládali Čechové. Tak na př. v r. 1860/61 bylo zapsáno 664 Čechů, 570 Němců.

XII. Po obnovení ústavnosti v Rakousku dochází k boji o universitu, jenž byl zahájen r. 1864. O dvě léta později sněm království českého přijal návrh Dr. F. L. Riegra a Lva hraběte Thuna, aby byla na universitě provedena úplná rovnoprávnost přiznáním úplné volnosti profesorům a doktorům, kterého jazyka chtějí užívati, jmenováním osob kvalifikovaných profesory bez ohledu na to, kterým jazykem přednášejí, aby studujícím bylo umožněno slyšet o předmětech, zvláště ke zkouškám potřebných, výklady jak německé, tak české a konečně zásadním prohlášením, že není zákonné překážky, aby při zkouškách mohlo se užívati jak češtiny, tak němčiny (postulát úplné utrakvisace university). Se strany sněmovní menšiny německé se vyskytují dvě eventuality. Bud' aby byla zřízena nová česká universita, kdežto dosavadní měla býti ponechána Němcům (David Kuh r. 1864) a kompromisní návrh z r. 1866 (Hasner), aby dosavadní universita byla rozdělena na dvě jazykově rozrůzněné, doprovobený arci tvrzením, že Češi university nepotřebují.

XIII. Tento boj skončil po téměř dvaceti letech, když cis. rozhodnutím z 11. dubna 1881 bylo ustanoveno, že universita Karlova-Ferdinandova má býti zařízena tak, aby budoucně byly v Praze dvě university, jedna s vyučovacím řečí německou, druhá s vyučovacím řečí českou. Stalo se to vydáním zákona ze dne 28. II. 1882, jenž zní takto:

§ 1. Od počátku zimního půlletí 1882/1883 budou v Praze dvě university, totiž: „c. k. německá universita Karlo-Ferdinandská“ a „c. k. česká universita Karlo-Ferdinandská“.

Na německé universitě bude jediným jazykem vyučovacím jazyk německý, na české český. Jazyka latinského bude však užíváno v té míře, jako se ho užívalo posud.

Obě university budou míti oddělené místnosti a zvláštní organizaci a správu.

§ 2. Každý profesor nebo soukromý docent může býti členem jen jedné university.

Každý studující může imatrikulován býti jen na jedné universitě; ale může také na druhé universitě jako mimořádný posluchač čtení poslouchati, když poslouchá nejméně polovici hodin na oné universitě, na které jest imatrikulován. Čtení, do kterých jest zapsán na druhé universitě, počítati se mu bude tak, jako by je byl poslouchal na té universitě, na které jest imatrikulován.

§ 3. Jména, náležející na ten čas universitě Karlo-Ferdinandské nebo některým fakultám jejím, pokládá se za jmění oběma universitám nebo těmto fakultám společné. Co se týče fundací, jichž správa, propůjčování nebo presentace přísluší akademickému senátu, rektorovi nebo některému sboru profesorskému, mají obě university rovné právo, ač není-li v listinách fundačních k nim se vztahujících vyřknuto nějaké obmezení.

Ministr vyučování ustanoví širě po vyslyšení obou universit, jakým způsobem se mají práva, ježto budou příště oběma universitám společná, co se dotýče správy, propůjčování nebo presentace, vykonávati.

§ 4. Vědecké ústavy, sbírky a zřízení na universitě Karlo-Ferdinandské zůstávají se stolicím učitelským, při kterých jsou nyní, vyjímajíc botanickou zahradu a kliniku, jichž německá fakulta medicinská nemá zapotřebí, kterých však potřebí jest, aby medicinská fakulta university české mohla vejíti ve skutek.

Poměry ústavů klinických a anatomických k ústavům léčebním uspořádají se podle pravidla rovného práva obou universit.

§ 5. Co v tomto zákoně výše ustanoveno, provedeno bude tím postupem, kterým budou fakulty university české ve skutek uvedeny.

§ 6. Ministroví záležitostí duchovních a vyučování uloženo jest, aby tento zákon vykonal.

Zákon postavil se tedy na stanovisko rozdělení university na dvě, českou a německou (srv. § 3, 4), takže obě měly býti stejně staré a stejně nové. Ale sám obsahuje uchýlení od tohoto zásadního hlediska mluvě o aktivování české fakulty lékařské (§ 4) a o aktivování fakult české university (§ 5). Křivdou bylo také ustanovení, že ústavy a sbírky mají zůstatí při oněch stolicích, s nimiž jsou té doby spojeny. Od té doby totiž, kdy se rozpoutal boj o universitu, německá majorita pěstovala záměrnou politiku, aby stolice spojené s ústavami se nedostaly do rukou českých, jakož také posledním českým rektorem byl ve studijním roce 1865/66 theolog Náhlovský a posledním českým děkanem fakulty filosofické v r. 1867/68 vynikající historik V. V. Tomek.

Větší křivdu utrpěla česká universita prováděním zákona pod patronací vlády: české universitě se profesori přikazují, nikoli německé. Německé universitě zůstaly promagistráty (prorektor a proděkani), česká universita promagistráty volila. Čeští hodnostáři (rektor a děkani) pak byli uvedeni v úřad vládním orgánem, když dosavadní němečtí promagistrátové odepřeli účastniti se uvedení v úřad, virilní hlas sněmovní přiznán nejprve jen rektoru university německé a pak teprve české, archiv, jenž podle zákona byl společný, byl ponechán ve správě university německé, insignie, jež měly býti podle zákona rozděleny, na nátlak vlády byly ponechány universitě německé a české universitě byly pořízeny insignie nové.

XIV. Rozdělovací akt byl skončen r. 1891, kdy byla konečně „aktivována“ česká fakulta theologická. Co do nejdůležitějších dat o tomto rozdělení a po něm lze konstatovati, že žádná z obou universit nebyla vybavena skvěle stavbami a zařízeními, ale že německá universita byla na tom značně lépe než universita česká, hledíc zejména k ustanovení zákona o ústavech a sbírkách. Ale také v Karolinu, kde byly soustředěny fakulty právnické, a v Klementinu, kde byla koncentrována část fakult filosofi-

ckých, měly fakulty německé místnosti lepší. Od rozdělení university bylo pak pečováno o doplnění ústavů, kterých se nedostávalo universitě české, ale také universita německá dostávala nové ústavy. Pokud nebyly ústavy universitní umístěny v budovách zemských nebo v budovách vlastníků jiných, šlo o budovy a zařízení státní a nikoli tedy o korporační majetek universitní. Až do konce Rakouska nebylo arci opatřeno z daleka tolik, aby všechny fakulty a ústavy obou universit byly náležitě nebo i jen slušně umístěny.

Učitelství sbory byly vybaveny obě university skoro stejně. Roku 1891/92 byl počet učitelství sil na universitě české 109, počet učitelství sil na universitě německé 107. Jak česká byla pražská universita v těch dobách co do posluchačů, ukazuje počet posluchačů r. 1891/92 (první rok, kdy obě university měly všechny fakulty). V zimním semestru měla česká universita na všech svých fakultách posluchačů 2670, universita německá posluchačů 1248. V letech následujících až do převratu universita česká po této stránce rostla silněji než universita německá.

XV. Po převratu z r. 1918 chování německé university k československému státu bylo nikoli snad jen zdržlivé, nýbrž přímo nepřátelsky odmítavé. Teprve v dubnu r. 1919 dal se rektor německé university prof. Dr. Naegle pohnouti, aby složil slib věrnosti československému státu. Při tom vyslovoval požadavek, aby universita, jež sama sebe tou dobou nazývala „německou“ universitou, zřikajíc se tak de facto svého dosavadního názvu, byla přeložena do území v Čechách osídleného převahou Němci („deutsch-böhmisches Siedlungsgebiet“), naznačuje tím v souhlase s rozličnými dřívějšími projevy a skutky svými dosti zřetelně, že s tímto územím by se chtěla odloučiti od československého státu.

Pod č. 135 Sb. zák. a nař. byl vydán zákon ze dne 19. února 1920, jenž ustanovil o poměru pražských universit takto:

§ 1. Česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova.

Jména obou pražských universit, ustanovená zákonem ze dne 28. února 1882, č. 24 ř. z.: „Česká universita Karlo-Ferdinandova“ a „Německá universita Karlo-Ferdinandova“ se zrušují. České universitě vrací se jméno

„Universita Karlova“. O jménu německé university rozhodne se zvláštním zákonem.

§ 2. Společenství jmění a práv obou universit a jejich fakult budiž rozvázáno.

Ministerstvo školství a národní osvěty se zmocňuje, aby vyslechnouc zúčastněné činitele, přidělilo jmění a práva, která byla dosud společná, té či oné universitě nebo fakultě, anebo je mezi ně rozdělilo oceňujíc spravedlivě všechny okolnosti.

Újma, která by snad byla způsobena jedné z obou universit novými opatřeními na základě tohoto zákona v oboru práv majetkových, budiž vyrovnána novými stavbami, jichž se oběma universitám dostati má.

§ 3. Karolinum zapsané ve vložce č. 159 desk zemských přiznává se universitě Karlově do výlučného vlastnictví. Německé universitě vyhrazuje se právo užívati části Karolina v dosavadním rozsahu tak dlouho, dokud nebude vybudována pro ni nová stavba, nebo pokud jí nebudou přikázány dostačující místnosti náhradní.

§ 4. Universitní archiv a registratura až po rok 1882 jsou důsledkem ustanovení § 1 vlastnictvím university Karlovy. Této náleží také jejich správa. Užívání jejich se strany německé university bude upraveno statutem, jež vydá ministerstvo školství a národní osvěty vyslechnouc obě university.

§ 5. Z téhož důvodu jsou starobylé insignie, pečetidla, knihy, obrazy a jiné památky, jež patřily universitě pražské před platností zákona ze dne 28. února 1882, č. 24 ř. z., vlastnictvím university Karlovy. O způsobu odevzdání těchto předmětův universitě Karlově rozhodne ministerstvo školství a národní osvěty a ustanoví, pokud za ně dostane německá universita věci náhradní.

§ 6. Vědecké ústavy obou universit, jejich předměty a zařízení se jim ponechávají. Universitě Karlově však buďtež z nich odevzdány věci památné nebo pro historický vývoj pražské university cenné, kterých se dostalo různým ústavům university německé provedením zákona ze dne 28. února 1882, č. 24 ř. z.

V pochybnostech o tom, mají-li tyto věci vlastnosti právě uvedené,

rozhoduje ministerstvo školství a národní osvěty, jemuž náleží také rozhodnouti o způsobu odevzdání těchto věcí universitě Karlově.

§ 7. Pražská hvězdárna s dosavadním inventářem jest samostatný státní ústav, jenž s universitami nesouvisí.

§ 8. Deskový statek Michle, Malešice a Štěrboholy, zapsaný ve vložce č. 910 desk zemských pro fond universitní, prohlašuje se za vlastnictví státu československého, jenž přejímá povinnost plniti účel, jemuž je statek tento věnován.

§ 9. Ministerstvo školství a národní osvěty upraví nově přiděl nemocných klinikám a těl anatomickým ústavům.

§ 10. Také veškerá ostatní ustanovení zákona ze dne 28. února 1882, č. 24 ř. z., se zrušují.

§ 11. Tento zákon nabývá působnosti dnem vyhlášení a provede jej ministr školství a národní osvěty v dohodě s ostatními nejvyššími úřady správními.

XVI. Jest omylem, když se vytýká zákonu č. 135/1920, že zavádí dějinnou fikci. Zákon není povolán, aby řešil historické kontroverze, nýbrž aby dával normy, čili, jak se obecně říká, aby ustanovil o právech a povinnostech lidí i tak řečených osob právnických. Ani zákon č. 135/1920 nečiní nic jiného, než že se vyslovuje o právech a povinnostech obou pražských universit. Historické dění samozřejmě může býti jen motivem zákona. Co se týká tohoto historického dění jako motivu zákona čís. 135/1920, lze zrekapitulovati to, co bylo pověděno na předcházejících stránkách:

V prvních 60 letech university Karlovy živel český, pro nějž především universita byla založena, nebyl živlem bezvýznamným, ať si jde o správu university, či o profesory a žáky, a význam tohoto živlu ostře stoupal. Od r. 1409—1622, tedy až do roku, kdy Karlova universita jako samostatný celek zanikla, byla vysokou školou naveskrz českou. Co do Carolo-Ferdinandae vzniklé formálně r. 1654, lze říci aspoň tolik, že zase nešlo o ústav nečeský, a jestliže od r. 1784 je aspoň co do učitelů, nikoli co do žáků, živel český zatlačován živlem německým, nastává aspoň od roku

1848 proces opačný. Jak česká co do posluchačstva byla universita při rozdělení, ukazuje výše uvedená statistika.

Uvážili-li se při tom, kolik křivd způsobila politika německých profesorů od let 60. do rozdělení z r. 1882, uvážili-li se dále nespravedlnost, kterou jest sám text zákona č. 24/1882 proti původním intencím a dohodám tehdejších politických stran a vlády, dále hrubé křivdy, které byly způsobeny provedením zákona, uvážili-li se nadto, že po převratu z r. 1918 německá universita sama odložila jméno university Karlovy-Ferdinandovy a zabývala se myšlenkou opustiti Prahu, a uvážili-li se konečně, že česká universita pražská jest přední universitou národa, který obnovil československý stát, pak sotva lze říci, že citovaný zákon s hlediska spravedlnosti je hůře opřen o přesvědčující důvody než zákony jiné.

Je-li zákon líčen jako hluboký zásah do práv německé university, je to tvrzení, jež je se skutečností zcela na sporu. Zákon se nedotkl v ničem provozu německé university, německá universita zůstala neztenčena ve svých místnostech a bylo stanoveno jen, že

1. jméno university Karlovy-Ferdinandovy, jež bylo vzpomínkou na dobu největšího ponížení národa českého, bylo odstraněno, a že jméno Karlovy university bylo přiznáno jen universitě české a nikoliv universitě německé, jež je, jak bylo pověděno (srov. k tomu výše str. 23), sama byla odložila;

2. problematické vlastnictví (srov. výše str. 18 n.) k oběma velkostatkům bylo odňato oběma universitám, české i německé;

3. německé universitě bylo odňato stejně problematické vlastnictví k polovině Karolina, ale místnosti jí zůstaly neztenčeny, dokud nedostane vhodné místnosti náhradní;

4. vlastnictví k insigniím (15 řetězů, z nichž jeden zlatý, ostatní pozlacené, původu nepřilíš dávného, pak pět žezel pozlacených, z nichž dvě mají kusy z 15. století, a konečně stříbrná pečeť starodávná) bylo přiřčeno universitě české;

5. archiv, jenž proti zákonu č. 24/1882 byl dán do správy university německé, byl přiřčen universitě české;

6. památné předměty, blíže charakterisované, byly přiřčeny universitě české. I po vydání zákona č. 135/20 zůstal však provoz německé university neztenčen a v dosavadních místnostech a pokud bylo potřeba místností užívaných německou universitou pro účely jiné (jde především o adaptaci Klementina pro účely universitní knihovny), dostalo se jí vhodných místností náhradních.

XVII. Od převratu a tedy také po vydání zákona č. 135/1920 obě pražské university se zdárně vyvíjejí. Na doklad toho něco statistiky.

1. Rozpočtově bylo na obě university pamatováno takto:

Rok	Česká universita	Německá universita
1919	2,702.706	1,882.718
1920	5,059.581	3,326.255
1921	7,239.454	4,957.510
1922	11,554.207	8,095.527
1923	16,785.407	11,321.688
1924	17,295.433	11,859.282
1925	18,257.470	12,186.412
1926	17,481.001	12,023.412
1927	18,151.974	11,963.282
1928	23,033.351	15,472.525
1929	24,361.624	16,215.873
1930	27,301.823	18,836.552
1931	29,155.043	20,658.644
1932	30,617.781	20,903.163
1933	32,444.402	21,852.874
1934	30,287.600	20,047.300

Jde tu o náklady provozu, mimo náklady investiční.

2. Počet učitelských sil byl na universitě Karlově (české) počátkem roku 1934/35 385, počet učitelských sil na universitě německé v téže době 228.

3. Počet posluchačů na universitě Karlově v zimním semestru 1934/35 byl 10.573, z toho 2321 žen a 356 cizinců, na universitě německé v téže době 5278, z toho 939 žen a 534 cizinců.

Jak je patrné z těchto číslic, je poměr posluchačů na obou universitách 1 : 2, poměr nákladu, značně příznivější pro universitu německou, 2 : 3.

XVIII. S datem 21. listopadu 1934 vydalo ministerstvo školství a národní osvěty tento výnos:

Ministerstvo školství a národní osvěty projednavši věc s nejvyššími úřady správními po rozumu §§ 4, 5 a 6 zákona ze dne 19. února 1920, č. 135 Sb. z. a n., o poměru pražských universit stanoví:

Německá universita v Praze jest povinna vydati rektorátu Karlovy university, jakmile o to požádá, starobylé insignie pražské university, zvláště zlaté a pozlacené řetězy akademických funkcionářů, rektorské žezlo, děkanská žezla fakulty bohoslovecké, právnické, lékařské a filosofické, starobylá pečetidla pražské university, zvláště původní pečeť z roku 1348 a její starobylou kopii, obrazy rektorů a akademických funkcionářů pražské university až do studijního roku 1881/1882, jakož i jiné památné obrazy, starobylé knihy a jiné památky, pokud výše uvedené předměty patřily universitě pražské před platností zákona ze dne 28. února 1882, č. 24 ř. z. Předměty ty se odevzdají zástupci rektorátu Karlovy university na místě, kde jsou uloženy.

Za odevzdané starobylé řetězy rektora a akademických funkcionářů dostane německá universita výměnou stejný počet řetězů, jichž bylo užíváno v poslední době akademickými funkcionáři na Karlově universitě. Za odevzdaná starobylá žezla rektorská a děkanská dostane německá universita výměnou tytéž insignie, jichž bylo užíváno v poslední době na Karlově universitě. Žezla, která takto případnou německé universitě, propůjčují se k užívání na dobu, než stát dodá německé universitě žezla náhradní.

Rovněž jest německá universita povinna vydati rektorátu Karlovy university věci památné nebo pro historický vývoj pražské university cenné, kterých se dostalo různým ústavům university německé provedením zákona č. 24/1882 ř. z., jakmile o to Karlova universita požádá nebo jakmile v případech pochybných ministerstvo školství a národní osvěty rozhodne podle § 6, odst. 2 zákona č. 135/20 Sb. z. a n. Předměty ty se

odevzdají zástupci rektorátu Karlovy university na místě, kde jsou uloženy.

Týmž způsobem jest německá universita povinna vydati rektorátu Karlovy university na požádání archiv bohoslovecké fakulty za léta 1560 až 1882.

O tom se dává oběma pražským universitám věděti.

Dne 21. listopadu požádal rektor university Karlovy universitu německou, aby vydala insignie, poznamenav, že dne 26. listopadu se dostaví delegace rektorátu university Karlovy na rektorát německé university, aby insignie převzala. Dne 22. listopadu dostavili se k ministru školství a národní osvěty rektor a prorektor německé university s tím, že výnos nelze provést. Zprávu o tom dali tisku, prohlásivše zároveň „permanenci akademického senátu“. Dne 24. listopadu, jak bylo zjištěno, část studentů německých, když již před tím byly obíhaly pověsti o stávce studentstva resp. o pokusu takové stávky, obsadila místnosti rektorátu v sousedství Karolina, zatarasivši vchody, a byl nadto uzavřen veřejný průchod, který vede k těmto vchodům (kdo průchod uzavřel, není bezpečně zjištěno). Část českého studentstva reagovala na tyto zjevy shromážděním v české části Karolina (kam se dostavili i akademičtí hodnostáři) a ať z nedorozumění či z důvodů jiných došlo pak ke srážkám mezi obojím studentstvem. V sobotu odpoledne a v neděli přenesl se nepokoj do pražských ulic. V pondělí dopoledne dostavila se delegace tří funkcionářů německé university k ministru školství a národní osvěty s tím, že mu insignie odevzdají. To se pak během dopoledne stalo a odpoledne byly insignie odevzdány funkcionářům university Karlovy. Nepokojů ani srážek pak již nebylo.

XIX. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 21. XI. 1934 neučinil nic jiného, než že určil způsob odevzdání předmětů výše vyjmenovaných universitě české a jinak nic nepřičinil k obsahu zákona. Námitky proti výnosu (není zde již řeč o námitkách proti zákonu) vznesené universitou německou měly jen jakýsi základ citový. Vyskytla-li se někde zpráva, že vydání insignií se stalo za určitých podmínek, které pak nebyly splněny, je to výmysl. A nemá-li dnes německá universita přechodně in-

signie, je to její vina, když odmítla užívati insignií, dosud užívaných universitou Karlovou, dokud nebudou pro německou universitu pořízeny důstojné insignie nové. Insignie budou ostatně v blízké době dodány.

Co se pak týká událostí ze dne 22.—26. listopadu 1934, lze je stručně charakterisovati takto:

1. Akademičtí funkcionáři německé university pochybili, že zaujali stanovisko, rozšiřované i tiskem jim blízkým, jako by se nechtěli podrobiti výnosu ministerstva školství a národní osvěty, vydaném v rámci zákona.

2. Část německého studentstva pochybila, že svým chováním u úřadů, českého studentstva i ostatní pražské veřejnosti vzbudila dojem, jako by se chtěla vzepříti provedení výnosu ministerstva školství a národní osvěty, při čemž budiž zcela stranou ponechána otázka, zdali šlo o chování samovolné či inspirované.

3. Část českého studentstva pochybila, že svým chováním vzbudila dojem, jako by chtěla — zcela bez potřeby arci — jíti na pomoc orgánům státní správy při provedení výnosu ministerstva školství a národní osvěty.

Následky těchto pochybení nebyly však vážné. Několik lehkých poranění při srážkách, ale tak, že nebylo ani žádáno za úřední lékařskou pomoc, a něco věcné škody (asi 8000 Kč), jež vznikla jednak zatarasením vchodů k některým místnostem užívaným německou universitou, jednak odstraňováním těchto překážek.

Kdo zná život vysokých škol, pochopí, že pro tyto události nebylo ani proti posluchačům university německé ani proti posluchačům university české zahájeno vyšetřování disciplinární nebo trestní.